

Mentale problemen bij jeugdigen staan zelden op zichzelf; ze gaan vaak gepaard met problemen op school, opvoedingsuitdagingen binnen het gezin, psychische klachten van (één van de) ouders, en arbeidsgerelateerde- of financiële zorgen van ouders.

SAMENWERKEN IN DE JEUGD- EN OPVOEDHULP: EEN GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

Aandacht voor het handwerk van samenwerken

Verschiede systemen beïnvloeden het leven van jeugdigen (Bronfenbrenner, 1977; Hoex et al, 2022). Passende en samenhangende hulp, waarbij professionals met elkaar én met de jeugdige en hun ouders tot een heldere analyse en een samenhangend, gedragen ondersteuningsplan komen, vergroot de kans dat met de jeugdige en gezin samen het beoogde perspectief bereikt wordt (Nooteboom et al, 2025). De roep om samenhangende hulp aan een gezinssysteem brengt met zich mee dat hulpverleners niet alleen met een gezin, maar ook regelmatig moeten samenwerken met meerdere andere professionals (bijvoorbeeld huisartsen, leerkrachten of sociaal werkers uit de wijk), waarbij een groot appèl wordt gedaan op alle partijen om er met elkaar uit te komen. Het realiseren van positieve allianties met elkaar is een belangrijke maar ingewikkelde taak. Zeker wanneer er sprake is – of gaandeweg sprake blijkt te zijn – van conflicterende belangen (Friedlander,

et al., 2018). Dit vraagt om kennis over hoe een hulpverlener deze samenwerking realiseert. Toch valt op dat de samenwerking tussen professionals met ouders en jeugdigen vaak als onvoldoende ervaren wordt en dat jongeren zich vaak niet gehoord voelen (onder andere in recente studies van de nationale- en kinderombudsman, Unicef). Ouders en kinderen ervaren weinig ruimte om te participeren bij de analyse, de planvorming, hetgeen passende hulp belemmert en bestaande problemen vergroot. Vaak hoort men van professionals: “samenwerken, ja dat doen we al”. Maar toch blijkt dit goede voornemen in de praktijk niet zo eenvoudig te realiseren als het lijkt. Mijn stelling is dat in de huidige praktijk het woord samenwerken veel te gemakkelijk en te vanzelfsprekend in de mond wordt genomen. Het realiseren van een goede, werkzame samenwerking is een complexe en zeer onderschatte activiteit.

Die complexiteit houdt in dat professionals in staat zijn sterke samenwerkingsrelaties met alle betrokkenen – ouders, kinderen, netwerkpersonen én collega-professionals – op te bouwen.

In de literatuur worden dit *meervoudige allianties* genoemd. Friedlander, et al. (2018) onderscheiden vier kern-elementen van een sterke alliantie tussen hulpverleners en gezinnen:

- de **betrokkenheid van gezinsleden bij het hulpverleningsproces**. Gezinsleden ervaren de hulp als zinvol, nemen actief deel, denken mee over doelen en taken, hebben het gevoel dat hun inbreng serieus wordt genomen en geloven zodoende in de mogelijkheid tot verandering.
- de **emotionele verbondenheid met de hulpverlener**. Gezinsleden waarderen de hulpverlener als betekenisvol en ondersteunend, als iemand die deskundig is en met wie ze een relatie opbouwen

die gebaseerd is op vertrouwen, zorg en gedeelde waarden.

- de **veiligheid binnen het gezin om te spreken over moeilijke onderwerpen**. Gezinsleden voelen zich vrij om hun zorgen, emoties en conflicten te uiten zonder angst voor oordeel of afwijzing. De hulpverlener creëert een klimaat waarin men open en kwetsbaar kan zijn.
- de **alliantie binnen het hele gezin als systeem**. De hulpverlener werkt niet alleen met individuele gezinsleden, maar benadert het gezin als geheel. Er is aandacht voor de onderlinge relaties, de relatiedynamiek en voor gezamenlijke doelen.

Aandachtspunten voor samenwerking

Op basis van stimulated recall, observatie- en literatuuronderzoek (o.a. Bovendeerd, e.a. 2024; De Ruig & Van Dam, 2020; Onstenk e.a. 2021, 2023; Van Hattum & Brummel, in review) kunnen we enkele belangrijke inzichten vermelden die bijdragen aan het handwerk van samenwerken:

1. **Wees in verbinding met jezelf**
Een goede samenwerking begint met een veilige sfeer. Alvorens je een gesprek in gaat: check in bij jezelf, ben je er bewust van hoe je binnenkomt. Straal rust uit. We zijn geneigd om van de ene afspraak naar de andere te rennen. Dit werkt door in het contact.
2. **Verzamel de voor het gezin belangrijke spelers en luister actief naar ieders verhaal**
Maak een overzicht van wie in de omgeving van het gezin mee mag denken en beslissen, en nodig deze personen uit. Vaak zijn dit vertrouwde personen, die het gezin goed kennen. Laat iedereen zijn of haar kant van het verhaal vertellen, neem hiervoor de tijd. Check bij eenieder (ook de

stillere gezinsleden) welke last men ervaart, wat men denkt dat nodig is. Geef mensen de ruimte om te vertellen en check of men elkaar begrijpt. Samenwerken betekent luisteren, zich afstemmen op de taal van de ander in de bereidheid elkaars verschillende perspectief op de ervaren last serieus te willen nemen en te willen begrijpen.

3. **Analyseer samen wat er speelt**
Ga niet te snel naar (je eigen) oplossingen. Probeer eerst samen te begrijpen wat er aan de hand is en wat er volgens de deelnemers aan het gesprek anders moet. Vat samen wat je hoort van de verschillende gezinsleden en check of het herkend wordt. Breng samen de verschillen en overeenkomsten in percepties in kaart. Volgens gezinsleden wordt dit samen analyseren vaak overgeslagen. De volgende stap, het vormgeven van een gedragen werkplan, wordt dan lastiger te volgen voor hen.

4. **Maak samen een plan**
Betrek – naast het gezin en de belangrijke mensen uit hun omgeving – ook andere professionals die bij de hulpverlening betrokken zijn, bij het maken van afspraken en doelen. Stel samen vast wat volgens de afzonderlijke gezinsleden nodig en werkbaar is en onderzoek welke personen uit hun netwerk wat kunnen en willen bijdragen. Maak met elkaar een overzicht van wie wat gaat doen en check of de gezinsleden goed begrijpen wat ieders taak is en of het haalbaar is voor iedereen.
5. **Reflecteer systematisch op de voortgang en het proces**
Het monitoren van de voortgang en de samenwerking, en het systematisch reflecteren hierop (met gezinsleden én collega's)

blijkt een belangrijke meerwaarde te hebben in het proces van de hulpverlening. Samen terug- en vooruitkijken helpt te expliciteren wat er geleerd is, zodat het gezin handvatten krijgt, ook voor nieuwe situaties. Check de onderlinge samenwerking regelmatig met elkaar. Geef ruimte voor feedback van ouders én kinderen. “Wat ging goed de afgelopen tijd?”, “Wat werkte minder goed voor jullie?”

Met systematisch verzamelde feedback van gezinsleden kan de hulp sneller en op maat worden bijgestuurd, de dialoog tussen de hulpverlener en het gezin versterkt worden en voelen jeugdigen en hun ouders zich meer betrokken in het hulpverleningsproces. Toch wordt er in de praktijk weinig gebruikgemaakt hiervan. Het opnemen van gesprekken op beeld (en/of geluid) is – gezien de complexiteit van samenwerken – helpend voor reflectie achteraf in casusoverleg, teamoverleg, intervisie of supervisie. Het leereffect is groter; men spreekt over wat men ziet in plaats van wat men denkt te doen. Of zoals een hulpverlener het formuleerde: “Wow, het terugkijken naar beeld is spannend. Hier kan geen training tegenop”.

Marion van Hattum is lector *Werkzame Factoren in de Jeugd- en Opvoedhulp aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen*, wetenschappelijk directeur bij Praktikon en fellow researcher aan het Behavioral Science Institute van de Radboud Universiteit te Nijmegen.